

מכון מניטו

שיעורו של הרב יהודא לאון אשכנזי (מניטו) : שורש ההכרה המוסרית

(התולדות - עשרה דורות מאדם ועד נח)

שכתוב של השיעור :

Les Engendrements 10 générations d'Adam à Noé - 1969, Français

שכתב : אברהם כליפא

ilanavraham26@gmail.com

כל הזכויות על התוכן שמורות למכון מניטו (ע"ר). ניתן להשתמש בתוכן בצורה חופשית לשימוש עצמי בלבד. אין אישור לפרסם את התוכן בכל אמצעי פרסום כלשהוא, לרבות הדפסה או במרשתת (אינטרנט) ללא היתר בכתב ממכון מניטו. לבקשות אישור לצרכי פרסום נא לפנות במייל ל: manitou.fondation@gmail.com

שיעור 1

מושג ה"תולדות"

... נראה מהר, שהמושג העיקרי שנצטרך לעמוד עליו, הוא הביטוי שבו משתמש המקרא: "תולדות". זו המילה שמשמשים בה בד"כ בעברית כדי לומר "ההיסטוריה". אבל אנו קודם צריכים להבינו מבחינה אתימולוגית. ננסה להבין מה שהמושג העברי הזה - בו אנו משתמשים כדי לבטא "ההיסטוריה" - משמיע דרך אותו ביטוי. באופן סכמטי בדלית ברירא, אני חושב שישנו הבדל גדול של תפיסה בין המנטליות הפילוסופית - שאנו רגילים אליה מצד התרבות הכללית - לבין המושג הזה שמשמשים בעברית. התפיסה של ההיסטוריה בד"כ: מה שנראה הכי חשוב, אלו המאורעות. זו היסטורית המאורעות. כשבמושג העברי הזה של "תולדות" כדי לומר היסטוריה, ואיך שאנו רואים אותו בסיפורי ובתיאורי המאורעות עצמם על ידי התורה: זה הרבה יותר היסטורית הזהות האנושית מאשר היסטורית המאורעות שיוצרים אותה. המאורעות מובלטים רק במידה והם מיידעים משינוי הזהות האנושית לאורך ההיסטוריה. ההיסטוריה היא היסטורית האדם הרבה יותר מאשר היסטורית המאורעות שמתרחשים בפרקים (PERIPETIES) השונים של הזמן של היסטורית האדם. ובאמת בעברית "תולדות" משמעותו: ההולדות. אנו עוקבים אחרי היסטוריה, שהקו המנחה שלה הוא שנבין את המוטציות השונות, השינויים השונים, של הזהות האנושית, דרך "תולדות". "פלוני הוליד את פלוני", אינו רק ליידיע אותנו שבדור זה פלוני הוליד ילד, אלא יש כאן "הולדת" הזהות האנושית דרך הילודים (FILIAION), והשם של האדם בכל דור מציין זהות אנושית ממשית, שנמצאת בתהליך של שינוי מראשית ההיסטוריה האנושית, עד - מה שהתודעה המשיחית מכנה - הופעת ה"בן אדם". אנו רואים כאן נושא כללי, שההיסטוריה היא ההיסטורית האדם, כלומר של ישות העסוקה בהולדת ישות אחרת הנובעת ממנו, שבלשון הנביאים קוראים: "בן אדם". ההיסטוריה זה ההיסטורית "האדם". והיסטוריה זו נתפסת כהיסטוריה של עיבור, הולדה. לכן המושג "ההיסטוריה" איך שאנחנו משתמשים בו בעברית "תולדות", משמעותו הרבה יותר: ההולדות של הזהות האנושית ע"י עצמה, מאשר המאורעות. והתורה מספרת לנו את המאורעות, במידה ואנו חיים אותם כבעיות של זהות, הרבה יותר מאשר בעיות של פרקים (PERIPETIES).

וזה מתקשר להבדל גדול שיש בין החשיבה המסורתית [של התורה] לבין החשיבה הפילוסופית: החשיבה הפילוסופית מרגישה בנוח כאשר היא משייכת מה ששייך לישות האנושית (PERSONNE HUMAINE), תחת מדד (A L INDICE) המאורעות הסתמיים האינפרסונליים, המבנים הסתמיים של התופעות. כשהחשיבה המסורתית, נוטה להיפך: היא מנסה לזהות (IDENTIFIER) במדד של הישות האנושית, את משמעות המאורעות עצמם.

זה המושג הראשון הכי חשוב: תולדות. ז"א שהזהות האנושית בתהליך של הולדה מהראשית. תתרגלו מהר לניסוחים שמקורם בלשון המדרש: האדם נברא כאב של הבן-אדם. מופיע כאן הרעיון שההיסטוריה בה אנו עסוקים, אינה - כפי שהבינו הפילוסופים של התרבות הכללית - הסטורית ה"ישות" (ETRE) אלא היסטוריה הקודמת ל"ישות". יתכן שנכנסתי לרצף של ניתוחים פילוסופיים שיכולים להראות מחוץ לנושא, אבל אנו בעצם בלב העניין. התודעה (CONCIENCE) של ההיסטוריה האנושית, מנקודת ראייה של חוש המשיחיות, ניתן להגדירה כך: ההיסטוריה האנושית הינה היסטוריה מקדימה ל"ישות". דרך משל:

כאילו שההולדה הזו לא הסתיימה, ומתארים לנו את השלבים השונים שצריכים להביא להולדה האחרונה של האדם המוצלח, כלומר של הזהות האנושית שהצליחה לייצג באמת את פרויקט הבורא. הנה המסגרת הראשונה בה משתחל סיפור ההיסטוריה האנושית, בהבנת עקביות תאורי התורה. ושוב פעם, המושג הזה של "תולדות", החוזר הרבה מאוד פעמים בתורה, במיוחד בספר בראשית, אבל גם לאורך כל הטקסט התנכי, שבעצם התורה מחפשת להבליט לנו את הרגעים האסטרטגיים של היסטוריה זו, "הצירים", שבהם אנו מבחינים שיש שינוי של הזהות, והשיפוט מופיע כדי לדעת אם שינוי זה מביא אל כיוון מימוש המטרה או שזה ללא מוצא או משיק או נסיגה או כישלון. מההתחלה אנו רואים רצף עקבי של מאורעות המנסים ליצור את התעודת-זהות של הישות האנושית בתהליך של היסטוריה, אבל עם הקריטריון: האם זה מתקדם לכיוון ההצלחה, או שהשיפוט קובע שזה הולך לכיוון ללא מוצא או כישלון.

אז יש עניין של סלקציה שמובלע במושג של תולדות. לא מספרים לנו רק את המאורעות של "והם התחתנו ויהיו להם הרבה ילדים", אלא ברעיון זה של "תולדות", אנו מחפשים דרך מה עובר השינוי של הזהות האנושית, שנמצאת בנקודת התחלה שנגדיר בהמשך, אבל לקראת נקודת מימוש, שהיא ההגדרה של התודעה המשיחית.

זה הניתוח הראשון, הכרחי כדי להכנס לעקביות (COHERENCE) רצף סיפורי התורה. המושג "אדם" כדי להציג את הזהות האנושית, נושאת איתה את המושג של "בן אדם", שהיא ההיסטוריה של האדם והיסטורית ההולדה של "הבן אדם".

שלושת המימדים בהם יש לקרוא את התורה

נתחיל קודם כל "לתחם", החל מהמושגים היותר כלליים, כדי להבין את עקביות הסיפור. והייתי רוצה שנגיע מהר לזיהוי הבא - שהוא מיוחד למחשבה המונוטאיסטית, ל"מוניזם" הרעיוני (CONCEPTUEL) של התורה: שהלוגיקה של ההיסטוריה - איך שהתורה מתארת לנו אותה - הבעיה המוסרית, והבעיה המטפיזית: זהים (SONT IDENTIFIÉS). בתרבות הכללית אנו רגילים להפריד בין הלקסיקונים הללו. יש עולם ההיסטוריה, עולם המוסר, ועולם החוויה או החקירה המתפיזית. וכאן אנו נכנסים מלכתחילה ל"שפה" (LANGUAGE) שמזהה את שלושתם. יש להיסטוריה, למוסר ולמתפיזיקה אותו "גורל" (DESTIN), אותו מבנה, אותו "לוגוס" ביוונית. מה שמידע (REND COMPTE) מהבעיה המוסרית, מה שמידע מהעובדה של ההסטוריה, ושל בעית ה"ישות", שלושת הלקסיקונים זהים לגמרי, וזה באותו סיפור שאנו קוראים את התפתחותה של הבעיה המוסרית, התפתחותה של הזהות האנושית ברמת ההיסטוריה, ולבסוף הבעיה של הייעוד (DESTINÉE) שהיא הבעיה המתפיזית של ה"ישות" שאנחנו, כשאנחנו מתוודעים לעצמנו.

בעולם התרבות הכללית, שלושת הלקסיקונים הללו הינם שלושה עולמות שונים לגמרי. בשביל המחשבה הפילוסופית, בכלל לא מובן שהחוק של ההיסטוריה, החוק של המוסר וחוק האונטולוגיה (של הישות, של המתפיזיקה), מאותו מין. והאינטואיציה העמוקה של התודעה העברית היא שמדובר באותו חוק, באותו מבנה. והמיוחדות של שפת המקרא כדי לתאר לנו היסטוריה זו של הזהות האנושית, היא שהיא יכולה להשמע אצל שלושת הלקסיקונים הללו בו זמנית (ישנן השלכות אחרות אבל אלו הן העיקריות).

מושג הבריאה דרך שלושת המימדים

נתחיל ממושג שהוא עצמי ומיוחד ללשון התורה, מושג הבריאה. ראשית, נבין בניתוח ראשון, מה שקורה בהיסטוריה האנושית לפי התורה, וננסה להבליט את שלושת המרכיבים האלו בתוך אותו מושג. רצוני לומר שבהגדרה, מושג הבריאה יתגלה אלינו עם משמעות מתפיזית, אבל גם עם משמעות היסטורית ומשמעות מוסרית, בו זמנית.

המושג הראשון המופיע בסיפור ההיסטוריה של התורה - שהוא מעין מבוא של התורה כחוקה - זהו מושג הבריאה. ולכאורה הוא נראה לנו כמושג פילוסופי או מתפיזי. אך התורה מדברת עליו כמאורע (NOTION EVENEMENTIELLE), כמושג (NOTION) היסטורי. התורה אינה רק אומרת לנו שהעולם נברא, אלא שהעולם נברא בראשית. מה שנראה מבחינה פילוסופית כטאוטולוגיה [כפל לשון]! הרי כשאנו קוראים את הפסוק הראשון "בראשית ברא א-להים וכו'", מופיעה בין שני המושגים הללו של ראשית ובריאה, סוג של כפילות: שהרי אם נקח את המושג של בריאה באופן רציני, בריאה זה כמובן בהתחלה. ועלינו לשאול מה החידוש בזה שהתורה מודיעה לנו שבהתחלה היתה בריאה, שהרי זה בהגדרה שהבריאה היא בראשית. אז אנו רואים שיש ביטוי "היסטורי", כלומר שזה במושגים של היסטוריה שהמושג של בריאה מופיע בסיפור התורה.

אז ראשית כל, הניתוח הפילוסופי של המושג הזה, אנו רואים בעיה ראשונה: בלקסיקון כזה, המאחד את שלושת הלקסיקונים (REGISTRES), מה משמעות העובדה שהתורה מציינת לנו שהיתה בריאה, מכיוון שהתפיסה האנושית אינה יכולה לבחון את אותו רעיון. בהגדרה - ואל לנו ליפול בטעות שהוא מושג מבורר - המושג של בריאה הרמטי לתבונה (RAISON) האנושית. התבונה האנושית אינה מבינה [משיגה] מה המשמעות של "לברוא", במידה והמושג של בריאה נלקח באופן רציני [מובן במלוא משמעותו]: לא היה כלום ועכשיו יש, כלומר יש מאין. וזה לא ניתן להשגה ע"י התבונה.

ומה שעולה מהמפרשים העיקריים, וגם מ"צליל" המילים בעברית, שהלימוד הניתן לנו כאן, מעבר לאישור (CONFIRMATION) שהיתה בריאה, כלומר שלא היה כלום ושעכשיו יש, אלא זה מושג היסטורי שמופיע, זו קטגוריה שנשחלת בסיפור מהתחלתו, עם מימד היסטורי. "יש התחלה", ז"א של"משך" (DUREE) יש כיוון. "יש התחלה" ז"א שזה מביא למימוש מסויים של מה שהתחיל. ולכן למושג הזה של בריאה לכשעצמו - בלי קשר למשמעותו הפילוסופית, שכפי שאמרתי שאם לוקחים אותה לבדה נראית אטומה לתבונה - יש כוונה של משמעות במימד המאורע, במימד היסטורי.

ובו זמנית יש גם יותר. יש לזהות (IDENTIFIER) למושג הזה משמעות מוסרית. וזה ישליך אותנו בהמשך למה שהיתה בעיקר החוויה של אברהם. כשהמדרש מגדיר את אברהם - וזה החל מהחוויה העמוקה הזו של אברהם שהזהות של ישראל תתחיל להתפתח - כאדם הראשון שמודע לעצמו כנברא (ETANT CREE). והחוויה הזו, של מודעות להיותי נברא, היא חוויה מיוחדת לתודעה העברית, ברמה שאני מנסה לתאר לכם, שהאינטואיציה המתפיזית, האינטואיציה של ההיסטוריה והאינטואיציה של הבעיה המוסרית זהים. אסביר את עצמי להיות מודע לעצמי כ[יצור] נברא (CREATURE) משמע באופן מדויק: להתודע לעצמי (PRENDRE CONSCIENCE DE SOI) כישות שקיימת במידה והיא מקבלת את הישות

שלה. הקטגוריה הזו של "בריאה" (CREATION) בעברית, היא ראשית כל קטגוריה, והיא מראה במושג של הישות, שתי רמות שונות בתכלית: הישות בורא, והישות נברא (CREATURE). כלומר הישות המקבלת את הישות והישות המעניקה את הישות. אני חושב שאתם כבק מורגלים לקטגוריות אלו. כלומר: החוויה של הידיעה הבטוחה (CONVICTION) למודעות לעצמי כ[יצור] נברא, מערבת באופן מיידי פרספקטיבה שלמה, של תפיסת (CONCEPTION) ההיסטוריה ושל תפיסת המוסר. השורש של השפה העברית המוניסט, המונוטאיסטית, הוא בו זמנית שורש השפה של המשיחיות.

אם קורה משהו בהסטוריה האנושית, זו הבעיה שמוצבת לפנינו, ובאיזה אופן התורה מספרת ומתארת אותו, זה המושג הראשון שמוכנס בסיפור שהוא המושג הכי בסיסי: יש קודם כל אופן מיוחד לאדם להתודע אל עצמו כנברא. ויש מיד השלכות פילוסופיות, מוסריות, ושל תפיסה מסוימת של הזמן ושל ההיסטוריה. זמן (TEMPS) שחושבים אותו עם ראשית, זה המשך (DUREE). קורה משהו באותו משך. המשך אינו ריק, אלא הוא ממשי.

אבל אני חושב שהלימוד העיקרי של אותו פסוק בראשית ברא אלהים, זה שהישות שמתודעת לעצמו כאל נברא, מיד ניצב בפרספקטיבה מסוימת של הבעיה המוסרית. האם כל זה ברור?

כלומר, כפי שאנו יודעים ממקום אחר, בלימוד המדרשים המדברים על חווית אברהם, זו קוד"כ חוויה מוסרית לפני שהיא חוויה פילוסופית. האמונה (CONVICTION) שהעולם נברא ולכן שיש לו בורא, שייכת יותר לחוויה מוסרית מאשר לחוויה פילוסופית. הרי זה בדיוק ההיפך: ברמה הפילוסופית יש אי-ודאות, זה יכול להיות רק אופציה של "אמונה" (CROYANCE), משום שהתבונה האנושית לא חווה את משמעות המושג הזה. ונראה בהמשך למה התבונה האנושית אינה יכולה ע"י כוחות עצמה ללבן מושג זה, זה מושג שיותר בשבילה. והודאות שהמושג הזה יכול לקבל בשביל תודעה אנושית זו או אחרת, נובעת מחוויה מוסרית קודמת.

הרעיון הזה שהעולם נברא, שייך לבעיות: זו בעצם שאלה שמופנית אלינו: בהשקפה שלנו על העולם (DANS NOTRE REPRESENTATION DU MONDE): העולם של ההשקפה שלנו (LE MONDE DE NOTRE REPRESENTATION) שואל שאלה לתודעה ההשקפתית (CONSCIENCE REPRESENTATIVE) שלנו: האם העולם שבו אנו נמצאים נברא או לא? המחשבה הפילוסופית איננה יכולה להכריע ברמת ההשקפה (CONCEPTUEL), כמות הנימוקים כדי לומר שכן שווה לכמות הנימוקים כדי לומר שלא. כלומר מה שמציע השקפה של העולם שבו אנו חיים, דו משמעית. התגובה של התבונה יכולה להיות או המסקנה "לכן כן העולם נברא" או "לכן לא העולם אינו נברא". ננתח קצת יותר, אם תרצו: המבנה של העולם שאנו מציירים לעצמנו (REPRESENTON) היא חידה לתבונה הרציונאלית. בשביל המחשבה האנושית יש מספר שווה של ראיות שהעולם מתקיים מכוח עצמו ומנוהל ע"י חוקים אימפרסונליים, משל ראיות ש"לא יתכן שלמפעל כזה אין בורא", כדי לחזור על ניסוחים קלאסיים. ולכן בסופו של דבר אם התבונה האנושית מכריעה כלפי החיוב באומרה: כן, לכן זה האמונה (CONVICTION) שהעולם איך שהוא מוצג בפני, מציע לי שהוא נברא. או כשהיא מכריעה להיפך באומרה: לא, איך שהעולם מוצג בפני מציע לי שהוא אינו נברא. ז"א שיש כאן אופציה הבאה ממקום יותר עמוק מאשר השכל. ולפי המסורת העברית, אופציה זו תלויה בצורה מסוימת להתודעות לעצמי ביחס למוסר. כלומר האופציה הפילוסופית: האם העולם נברא או האם העולם אינו נברא, שורשה במימד של החוייה המוסרית. ואנו כאן מגיעים לניתוח ההכי היחודי העברי למושג הבריאה - ונאשר זאת בקריאת פרש"י על הפסוק ראשון: להתודע לעצמי כישות שקיימת רק במידה והיא קיבלה את הישות שלה, זו תכונה השייכת למוסר לפני שזה שייך לשכל. זה מה שצריך להבין.

קהל:! ...

מניטו: לא, אנו מדברים עכשיו על מה שאני מגדיר כשורש של החוויה המוסרית של האדם של התורה. החוויה המוסרית הראשונה זה אמונה (CONVICTION) שאני נברא. אני מרגיש שזה דבר חדש שמופיע באוצר המילים של התרבות הכללית. וזה מבלבל אותנו ביחס להרגלי החשיבה שלנו, המערבית. בעולם הפילוסופיה המערבית, המושג של בריאה מופיע בנושא מתפיזי, אינטלקטואלי. ולכן אמרתי לכם שבשפת התורה, כשהיא מדברת על ההיסטוריה, המושג הראשון שמופיע זה שהוא נברא. אנו לא רגילים להבין שמושג זה של בריאה הוא קוד"כ מושג היסטורי לפני שהוא מושג פילוסופי. וכמושג היסטורי, הוא קודם כל מושג של החוויה המוסרית. זה החידוש שצריך להבין. אני חושב שכדאי להרחיב בזה עד שיהיה ברור. אפשר לעשות זאת דרך שאלות.

קהל: האם ההכרה בזה שאני קיבלתי את ישותי, אינה יכולה להיות רציונלית?

מניטו: באופן משני. קוד"כ זו חוויה מוסרית, והאמונה של התודעה המוסרית הזו באה להאיר את התודעה השכלית. כלומר: זה מצד אחר שקיבלתי את האמונה שהעולם נברא ולכן אני רואה את העולם כך באופן רציונלי. כשאתם מפגישים בין שני פילוסופים, אחד שסובר שהעולם נברא (CREATIONISTE) והשני לא, ברמת הדו-שיח של השכל א"א להכריע. כוח הרציונליות של הטיעון המוכיח שהעולם נברא, וכוח הרציונליות של הטיעון המוכיח שהעולם לא נברא שווים. זה טיעון מול טיעון, שא"א לחוות.

אני פותח סוגריים, מי מביניכם שעסק מעט בפילוסופיה של המדעים או במתודה של המדע, יבין כוונתי, ותעזרו לי לדייק: המחשבה המדעית בד"כ רגישה למאורעות שיכולים לחזור על עצמם. כדי לקבוע חוק ביחס למכלול תופעות, צריך שהתופעה תוכל להיות נחקרת, כלומר שתוכל לחזור על עצמה. המחשבה המדעית רגישה בעיקר למה שיציב, קבוע (DETERMINE), האוניברסלי דרך התופעות. אבל כדי שהאוניברסל, "הקבוע" הזה יהיה נתפס, צריך שתהיה חזרה על התופעה. ובהגדרה, תופעה חד פעמית אינה נכנסת לתחום המחשבה המדעית. ואם יש תופעה עם ה"א הידעיה שנמצאת בנידון הזה, זה מעשה הראשית, משום שבהגדרה הוא חד פעמית באופן מוחלט. יש רק ראשית אחד אם יש ראשית. לכן המושג של הראשית אינו שייך לתחום המחשבה המדעית וגם לא לתבונה.

ולכן כשהפילוסוף מכריע באופן פילוסופי, ע"פ ההשקפה שלו (SA REPRESENTATION) על העולם, שהעולם נברא או שהוא קדמון, זה לא נובע מהלוגיקה הרציונלית אלא ממקום אחר.

והנה מה שמגלה לנו המסורת היהודית: זה שייך לצורת הווייה מסויימת (CERTAINE MANIERE D ETRE) של התודעה המוסרית. ועוד לא אמרתי מהי אותה מידה מוסרית, אבל אני רוצה קוד"כ להצביע עליה באופן פורמלי כראשית המוסר, לפי התודעה העברית. הגילוי של התודעה המוסרית אצל אברהם נעשה ע"י הגילוי שיש לו בורא. זה החידוש של המחשבה היהודית: התאולוגיה והמוסר זה אותו דבר. מה שהפילוסופים קוראים "ודאויות פילוסופיות" שבבילנו היו קודם כל חוויות מוסריות. ולמה זה כ"כ חשוב: משום שהתודעה המוסרית היא אוניברסלית, במובן הזה שכל אדם יכול לחוות אותה, כשהודאות הפילוסופית היא זכות השמורה לאצולה הפילוסופית.

אנו פוגשים כאן בעיה נוספת מאוד חשובה, אלו סוגריים נוספות אך חשובות: אם התשועה (SALUT) עוברת דרך כוח המחשבה הפילוסופית, היא לא ניתנת לכל בני האדם. אתם רואים איך שמראש הניתוח הזה אנו חייבים להתנתק מהתפיסה הפילוסופית של בעיות היעוד (DESTINEE) או בעיות התיאולוגיה באופן כללי.

הגענו לעומק הניתוח הראשון והוא: אנו רגילים לחשוב שהמושג של בריאה בשפת התורה, הוא מושג פילוסופי, וזה לא. באופן משני זה כן יכול לקבל צורה שכלית, ברמת האינטלגנציה הקונצפטואלית, אבל היא קודם כל חוויה מוסרית. כשהמדרש אומר לנו שאברהם הוא האדם הראשון ש"הכיר את בוראו", במושג זה של "הכרה": מלשון הכרת טובה (RECONNAISSANCE) וכן להבין ש- לא מדובר כאן קוד"כ בחוויה מתפיזית אלא בחוויה מוסרית. ולמה זה כ"כ חשוב? כי -למרות מה שאמרו הפילוסופים- התבונה אינה הדבר המחולק באופן שווה לכולם, אלא זה הרצון, כלומר ההכרה המוסרית.

וכאן קאנט הרבה יותר קרוב אלינו מאשר דקרט. ד"א אני חושש את דקרט שאמר מה שאמר עם קריצת עין. הרי לא תופסים פילוסוף גדול בטעות של לוגיקה, ולכאורה כאן הוא אומר שטות (ENORMITEE) כ"כ גדולה שהעוזרת בית שלי לא היתה אומרת: "התבונה היא הדבר המחולק הכי טוב בעולם". זה לא נכון!

קהל: האם אפשר לצטט כאן את רוסו, שהתבונה אינה לבדה...

מניטו: אולי עדיף לצטט את פסקל, שמדגיש יותר.

כדי לחזור לניתוח: אם התשועה עוברת דרך ההכרה הפילוסופית, רוב העולם כבול. ויש לי נסיון, זה המקצוע שלי, לעסוק בדברים אלו, הפילוסופיה. זה לא נכון לומר שזו חוויה שיכולה להיות אוניברסלית. הפילוסופים הם אריסטוקרטיה של המחשבה. ואנו מוצאים אמירות אלו, שנאמרו בצורה ברורה מאוד אצל הפילוסופים היוונים הגדולים הראשונים, שהאפשרות של התשועה דרך הידיעה, שמורה למספר מועט של אנשים. ובאותה מידה אצל האפיקורים, הסטואיקאים, וכל שאר האסכולות. צריך להבין שרמת השכל מיוחד לכל אחד. באופן פשוט יותר: אם התשועה עוברת דרך הידיעה הפילוסופית, הייתי אומר שאף אחד לא ינצל, ואפילו לא הפילוסופים הגדולים. כי בסופו של דבר עיקר המשנה (ENSEIGNEMENT) שלהם הוא לשאול שאלות, ואין להם תשובות. כמו שהיה אומר פילוסוף צרפתי גדול בשם ALAIN: "הגניוס של הפילוסופי זה להוציא מכל תשובה נראית, שאלה אמיתית". אנו רואים כאן הסתכלות טראגית של הגורל האנושי. אם התשועה עוברת דרך ההכרה הפילוסופית כולנו אבודים. וזה לא בכדי שהמשמעות הרגשית של עולם המחשבה הפילוסופית, הואשמה יותר ויותר בציויליזציה העכשווית, ברמת החוויה האקזיסטנציאליסטית, שיש לה הד (RAISONNANCE) טראגי. כלומר פילוסוף רציני הוא פילוסוף טראגי, וגם כשהוא במצב של ישוב הדעת, הוא באופן מוסתר בדראמה של הטרגדיה האנושית: "אני הישות ששואל את שאלת יעודו, כשאני יודע שהיא לא מביאה לכולם". ולפחות: במידה ואני הישות שצריכה לתת תשובה לשאלת עצמי, אני לא יכול להאמין בוודאות ערך התשובה שלי, כי אני זה שנותן אותה". זו צורה אחרת לפגוש את הטרגיות של המחשבה הפילוסופית.

נחזור לניתוח שלנו: מה החשיבות לגלות שהבירור, הפיתרון של מושג הבריאה הוא קודם כל חוויה מוסרית לפני שהיא חוויה מתפיזית, כלומר שאם המושגים הללו באמת מובילים ל (VEHICULENT) את התשועה, הם צריכים להיות נגישים לכל אדם, הם באמת ניתנים לאוניברסליזציה. נגיד כך: כל אחד יכול להיות בנו של אברהם, אבל לא כ"א יכול להיות אפלטון, דקרט, קאנט, שפינוזה, ברגסון או רק גיאן-פול סארטר... אתם מבינים את כוונתי: יש... פילוסופית, וסתירה פנימית בדברי הפילוסופיה: אם הכוונה לכוון להגדרת התשועה, ובסופו של דבר הכוונה לתשועה הינה רצינית רק אם היא אפשרית לכולם, וזה נמצא בראשית המחשבה הפילוסופית, זה הפרוייקט של הפילוסופיה. והנה תשובתם היא שזה שמור רק לפילוסופים, ובנוסף לכך עם כל הריבים בין בתי הספר השונים של הפילוסופיה, וכשנשאל: מה הפילוסופיה שמצילה? דקרט יענה: שלי. קאנט: שלי. שפינוזה: שלי. אתם מבינים חשיבות הבעיה: מה שיגד הפילוסוף, זה לא התבונה -התבונה בתור זו שיכולה להכיר

לנו את הידיעה שמצילה- שהיא אוניברסלית. אמנם נראה שהתבונה כמו המתמטיקה, כן היא לשון אוניברסלית, אבל אני מדבר כאן על התבונה הפילוסופית. כלומר התבונה כשהיא חושבת על בעיות היעוד האנושי. כשהתבונה חושבת על התופעות, על המציאות הגשמית, יש לה שפה אוניברסלית, שפת המדע. אבל כשהתבונה שואלת את עצמה על הציפיות של יעוד הזהות האנושית, מה שנקרא "הידע הפילוסופי", למשל נקח ביטוי של שפינוזה "האהבה האינטלקטואלית שמאפשר דרך ההתבוננות את תשועת הנפש", הנה פרספקטיבות סטואיקאניות או שפינוזיות, וזה לא הדבר המחולק הכי טוב בעולם. לעומת זה ההכרה המוסרית הינה אוניברסלית, וזה הדבר המחולק הכי טוב בעולם. כלומר: לא משנה מה היכולות האינטלקטואליות שלי, במימד של הרצון טוב, כל בני האדם שווים. כשביכולות השכליות, קיימות כל הדרגות האפשריות.

זה הניתוח הראשון, ועל הבעיה הזו קאנט הרבה יותר קרוב אלינו מאשר דקרט. אבל אני מוסיף שאני חושד בדקרט שהוא אמר בכוונה שטות כזו גדולה, כדי שנבין שהוא סובר את ההיפך. יש מפתחות על המנעולים, א"א להשאר אדישים כשאנו קוראים חיבור כ"כ גדול כמו LE BON SENS וLE DISCOURT DE LA METHODE שטות כזה גדול ETANT LA CHOSE LA MIEUX PARTAGEE AU MONDE. מניין לו? הוא יודע היטב שזה לא המצב.

אז אני רוצה לומר שהמושג הזה של בריאה נחוה ע"י התודעה העברית בשורשה, כחוויה מוסרית ולא כחוויה מתפיזית או פילוסופית. אלא רק באופן משני, שהאדם שתודעתו המוסרית חוותה את הוודאות של הבריאה, שהוא משוכנע ברמת השכל. אבל זה משני. נראה את זה כשנגיע למושג של שבת: כאילו שהעולם שבו אנו מוכנסים כזה שהוא שואל אותנו שאלה, ואנו חופשיים לענות העליה. זו השאלה הכי בסיסית: האם יש ד' או לא? האם העולם נברא או לא? העולם שבו אנו נמצאים עשוי בצורה כזו שהוא לא יכול לתת לנו תשובה. אלא אנחנו עונים תשובה, וזה כבר שיפוט, ועל ידי התשובה שלנו, אנו מגלים מי אנחנו. כלומר: הזהות האנושית מנוסה בנסיון: איך אתה רואה את העולם שבו אתה חי? נברא או לא נברא? ובתשובה אני מגלה מי אני כתודעה מוסרית. וכאן אני מגיע לניתוח המרכזי: התודעה המוסרית שמגיבה כשהיא יודעת שהיא נבראה, היא תודעה הנתונה לערכים המוסריים. והתודעה המוסרית שמגיבה כשהיא מחשיבה עצמה כלא-נבראת, היא תודעה שכעקרון תדחה את הבעיה המוסרית. היא תנסה להשלים אותה מצד אחר אבל לא כבעיה מוסרית.

נרחיב מעט נקודה זו, ואני שואל אתכם: לאיזו סוג מידות מוסריות, שייכת התכונה הזו, שגורמת לתודעה המוסרית להתוודע לעצמה, ושתוכנה היא שנהיה מודעים להיותנו נבראים? בלשון הרבנים, ראשית כל המידות: מידת הענווה. להכיר בזה שיש לו בורא, כלומר ההבנה שאני לא הישות שנותנת את הישות אלא אני הישות שמקבלת את הישות (ואומר לכם עוד מעט איך במחשבה העברית זה נחוה באופן פנומנולוגי, תגלו כמה פרספקטיבות של המנהגים). וזה מה שנקרא: יראת שמיים. ההכרה בזה שיש לי בורא, ושאיני חופשי לא להכיר בו. כי זה כבר נסיון בפני עצמו. אבל התשובה לא באה מהשכל. אני יכול לומר לכם, עם נסיון בתור מורה לפילוסופיה, אף אחת מהראיות לקיום הבורא כבורא לא משכנעת את התבונה אלא למי שכבר משוכנע ממקום אחר מחוויה מוסרית או רוחנית. בעצם אלו ניתוחים שמבוססים על נקודת הנחה מסויימת. ונקודת ההנחה זו היא תמיד מוסרית, רוחנית. ונראה מהר מאוד בדורות הראשונים של האנושות, איך כל זה משחק, ושהכשלונות של המוסר באים מזה שמדובר בתודעה אנושית שלא מסוגלת למאמץ המינימלי הזה, שהוא להכיר שאני נברא. נברא כלומר: אני קיים רק במידה ואני מקבל את הישות. זה ראשית המוסר. ונראה את הלקחים שהתורה תיקח מזה, כיסודת של התורה כחוקה.

במילים אחרות אל לנו לחשוב שאברהם היה אריסטוטאליסט גאוני. אלא אברהם הוא ראשית התודעה מוסרית. ובאופן משני, אחרי שהוא חווה את הודאות שהוא נברא, דרך ההכרה המוסרית, אז הוא יכול להציב במונחים לכאורה מתפיזיים או פילוסופיים במה הוא מאמין. אבל אברהם לא לימד מתפיזיקה, הוא לא לימד מהלכים שדרכם רצה לשכנע אנשים שיש בורא, כמו שמורה לפילוסופיה היה עושה. IMAGINEZ CE BAROCH, אברהם פילוסוף זה לא קיים.

קהל: ...

מניטו: מה שאני רוצה לומר, זה שברמת התבונה, ע"י כוחות השכל, כולנו באותו שק: א"א לענות. אם תענה כן, אנו יודעים שזה לא השכל שמדבר אלא האמונה. וכן להיפך. ברמת הבעיתיות של השכל שמנסה להכריע, אין תשובה. פילוסוף רציני יאמר לכם: "הנה הטיעונים בעד והנה נגד, איך להכריע?!" אבל זה לא התבונה שמכריעה. מה שמאפשר לנו להתחיל להכריע, זו חוויה מסוג מוסרי. כלומר מראש אני מאחד - במושגים כלליים - את המוסר לדת, ואומר לכם משהוא ענק, שאמור להיות שערוריה בהתחלה: אין הכרה מוסרית אמיתית אלא של אדם המכיר את קיומו של הבורא. כל השאר אלו חיקויים. זו ההנחת יסוד שננתח. למה? כי יסוד המוסר נובע מהגילוי שאני נברא. כי מדובר בהזדהות האני שלי. ובאמת לאיזו שאלה אני צריך לענות? "אני", שמתוודע לעצמי, כנדרש (SOLLICITE) ע"י הבעיה של הערכים המוסריים, וגם של מימוש ערכים אלו בהיסטוריה, כלומר הבעיה של המשיחיות וכו'. "מי אני", האם אני ישות נצחית ומוחלטת, או שאני בריאה. ועצם ההחלטה שאני בריאה, זה המינימום של המידות של ישות אינטלקטואלית ומוסרית. כי אני יודע שאני לא "ה"ישות. מה שמטעה אותי זה שהתבונה שלי גורמת לי לחשוב שאני "ה"ישות, אבל אני באמת יודע כתודעה, שהקיום שלי תלוי באחרים ממני. במונחים פילוסופיים: אני לא "אסה-איק". "אסה" בלטיני: ע"י עצמו. כלומר ישות התולה את קיומה בעצמה.

ואומר לכם מיד באיזה חוויה התודעה היהודית חווה את זה? חווית האכילה. ונבין למה האכילה תהיה הבסיס הראשון של המנהגים של הודיה לבורא. ברכת המזון היא מצווה יותר חשובה מאשר התפילה עצמה, כפי שאתם יודעים. ויש לנו ראייה: אנשים ונשים חייבים בבהמ"ז. אך תפילה בציבור, רק האנשים חייבים. לכן ברהמ"ז חזק יותר מהתפילה, כי הוא דאורייתא.

ולכן זה ברמת מעשה האכילה שאני חווה בצורה פנומנולוגית את העובדה שאני נברא, "שאכלנו משלוי". הקיום שלי תלוי באחר ממני. ואיך אני חווה את זה? אני צריך לאכול כדי להתקיים. במעשה האכילה אני חווה שיש לי בורא.

קהל: למה זה התחיל מאברהם? לאדם לא היתה תודעה מוסרית?

מניטו: בקצרה: כמובן, אדם מכיר בעצמו כבריאה, אבל הוא מבטל זאת. וזה אברהם שחוזר לזה.

אני חוזר על זה: החוויה של השקפת העולם שלנו ע"י השכל אינה מאפשרת לנו לתת תשובה לשאלה זו ברמת השכל. וצריך לקחת את הבעיה באופן רציני: מצד ה(COHERENCE) לגמרי רציונליסטית או לגמרי לוגית, ההוכחות לעולם כקדמון או כנברא שוות מצד כוחן הלוגי. מה שמכריע זה לא השכל אלא אופן מסויים להיות של התודעה המוסרית. ולכן אמרתי לכם שהחוייה הרוחנית/דתית בשורשה, היא החוויה המוסרית עצמה.

קהל: מה שמפריע לי, אם ההכרה המוסרית הזו אינה שייכת לתבונה, אז דרך מה היא פורצת? הרי אמרת שזה לא דרך השכל, אז יש משהו אחר ש...

מניטו: אנסה להסביר אבל קודם כל תתאמצו לשים בסוגריים את "החינוך". כלומר אנו יודעים ע"י שחונכנו לזה שהחינוך בא אלינו מהתרבות הכללית, מהחינוך האישי, המשפחתי, המזג שלנו וכו'. תשימו את כל המשוואות האישיות של כל אחד בסוגריים, כי אנו לא עוסקים בראשית היסטוריית האנושות. ההשקפה שלנו של העולם שבו אנו נמצאים כבר טעונה מכל מיני תורות פרשניות. אנו לא מסתכלים על העולם כערום עם רק בעיה זו, אלא אנו משקיפים עליו כבר עם הרגלי חשיבה, וחינוך שגורם לנו לפרש. כלומר יש לנו מזג שנובע מכל החינוך וכו' שגורם לזה שכשאנו רואים שקיעה, אנו רואים הוכחה לבריאה: "זה בלתי אפשרי שהעולם הוא רק אוסף של כוחות אינפרסונליים!" (זה משל שלקחתי מרוסו). אבל מצד שני כשאנו רואים מה שקורה ביער FORET VIERGE, העכביש הגדול שאוכל תולעים שלא עשו כלום, "איך העולם הזה יכול להיות נברא ע"י בורא?" אז יש בהשקפה שלנו על העולם, מספר שווה של טיעונים בעד או נגד. או ברמה פילוסופית, וזו המסקנה של המדע: העולם נראה כפועל לבד. אבל מצד שני יש בעולם מציאויות שאומרות את ההיפך: זה לא פועל לבד, יש מנצח. ושני הדברים נראים אמיתיים עד שהתבונה לא יכולה להכריע. כלומר: להתיימר לתת תשובה לשאלה זו ברמת השכל, זה לא רציני. אז מה יש מאחרי זה? התבונה שמכריעה כבר פרשנית, בשם חוויה מסויימת שאני מזהה כחוויה מוסרית לפני שהיא חוויה שכלית. כלומר: התודעה של מי שיכריע: "לכן העולם נברא" כבר מוארת ע"י חוויה רוחנית מסויימת. והתבונה של מי שיכריע שהעולם לא נברא כבר מוארת מחוויה רוחנית בנושא. ומה שאנו צריכים זה לזהות מאיזה סוג היא התכונה הזו.

קהל: ...?

שיעור 2

מניטו: אנו ניגש לזה בהקדם, עם ההבדל בין הזהות האנושית של קין לבין זו של הבל. נראה שני אנשים אלו, שהם אחים תאומים, ונושאים זהות אנושית טבעית שווה, תאומים ממש, ואחד יגיב באופן מסויים והשני באופן אחר. ונצטרך להבין מאיפה זה בא. אבל מה שאני רוצה לומר זה שלכאורה האפשרות להכריע אם העולם נברא או לא היא בעיה ברמת האוניברסל, לכ"א יש אחיזה שווה בנוגע לזה, ואם היינו צריכים להכריע ע"י התבונה, חלק גדול של האנושות היה נפסל, בגלל אי מסוגלות לעסוק במטה-פיזיקה. זה מה שרציתי להסביר. שהבעיות של הבעיה היא אוניברסלית, וכל תודעה שהיא: בעל המכולת, הדוור או ראש האקדמיה, יכולים להגיב בצורה שווה, כתודעה מוסרית. אבל כשכל או תבונה הם לא יכולים להגיב באופן שווה. אם הוודאות לגבי בעיה זו וכל השאר שהם השלכותיו, עוברת דרך נפח השכל, הפרוייקט של התשועה דרך המחשבה הפילוסופית יהיה אסון. והרבנים דחו דרך זו כדי להציב את הבעיה, כי זה לעגני/זילזול לשאר האנושות. זה "אפיקורס" במובן האתימולוגי: כלומר להעביר את התשועה דרך השכל, זה לכבול את בריאותו של הקב"ה לגהינם וכו'. זה לא בסולם אוניברסלי. ורבני התלמוד מגנים את הזילזול הזה של הפילוסופים כלפי רוב האנושות. כמובן השכל רב ערך והכרחי כאמצעי, אבל אם זה המטרה האחרונה של התשועה, זה אפיקורסיות. בסוגריים: כשאני מדבר על זה עם רבנו הרב קוק [הרצ"ה], הוא כל הזמן אומר לנו להיות זהירים לא להאשים בקלות מישהו באפיקורסות, כי כדי להיות אפיקורוס צריך להיות חכם מאוד. כדי להיות אפיקורוס צריך קוד"כ להיות ת"ח. ולכן הסיבה לזהירות להאשים מישהו באפיקורסות, זה כי אולי הוא לא ת"ח, ואז סתם קיללת אותו...

קהל: אבל אצל קין והבל, אחד הרג את השני.

מניטו: נכון, היה כישלון. אבל ההיסטוריה התקדמה ואנו מוצאים יותר מאוחר מחדש את

הבעיתיות של קין והבל, בזהות מסויימת, אתם מבינים שזה ישראל, שיכולה להיות מוצא, בין יעקב לעשיו, שוב המוטיב של שני תאומים שחוזרים.

נסיים את הניתוח הראשון: מדובר בחוויה מוסרית ושמשליכה פילוסופיה שלמה של ההיסטוריה. ובאופן משני היא אמונה מתפיזית, אבל זה לא מתחיל משם.

קהל: אמרת שאם אני לא מודה בזה שאני נברא, אני לא מוסרי...

מניטו: נכון, אני מבין את השאלה אבל: ההיסטוריה של התרבות התפתחה, ואותם תודעות פילוסופיות שדוחים את מושג הבריאה, בכל זאת יש להם מוסר, אבל נראה שהוא מוסר שהם לא מצליחים לייסד. וכן הוא מוסר שהם למדו מאחרים. כלומר: מה שאנו מכנים "המוסר החילוני" או "המוסר הפילוסופי" הינם באמת המוסר שנתגלה ע"י התנך ש"הוחלף" (LAICISEE) ע"י האחרים. המוסר שעליו מדברים הפילוסופים הם לוקחים אותו מהתודעה המוסרית, אבל התודעה המוסרית לכשעצמה, יש לה כבסיס חווית הבריאה.

אפשר לגשת לזה מזוית אחרת: נאמר כלל חשוב: אנו נמצאים בעידן תרבותי שקשה מאוד לחלק (CATEGORISER) את האנשים -כישויות תרבותיות- בין מי שקיבל את חינוך התנ"ך לבין מי שלא קיבל חינוך התנ"ך. כולם קיבלו את חינוך התנ"ך. חינוך התנ"ך הופץ בכל התרבויות המערביות. ולכן אפשר למצוא באופן פרדוקסאלי אנשים שמפתחים את הניתוחים שלהם בשפה פילוסופית אך הם מצביעים על ערכים הלקוחים מהתנך. וזה המקרה של דקרט, קאנט, שפינוזה, ברגסון ועוד פילוסופים גדולים, כשהם מדברים על הערכים המוסריים על מה הם מצביעים? הערכים של עשרת הדיברות, ולא על משהו אחר.

קהל: ...? המוסר של ברגסון, "האביר", הוא הבעל תשובה...

מניטו: לא בהכרח. כדי להיות בעל תשובה צריך להיות אביר! אבל זה לא בדיוק מה שאומר ברגסון. כלומר כדי שמספר ערכים יצילחו, לפי ברגסון צריך אבירות. זה מה שלמדנו הפסוק "ריגזו ואל תחטאו". אבל זה לא אומר שהמוסר של ברגסון הוא אך ורק המוסר של הבעל תשובה.

קהל: ...?

קהל: נכון, יש אבירות מסויימת להכריע: כן אני נברא, כי הכל מוכן לזה שאחשוב את עצמי "כישות העליונה". בזה אני מנסה לתאר לכם מידה זו, זו מידה של הסכמה לערכים. הערכים פגיעים: הם חשופים לאי אחריות של החופש שלי, אני יכול לחלל את הערך. הנה הדראמה של הערכים. אתם מבינים מה זה אומר יראת שמיים? כמו שאומרת המשנה בפרקי אבות: "הרשות נתונה". הרשות לחלל את הערכים נתונה. ואתם מבינים את האומץ שצריך כדי לא לחלל את הערכים. זה מה שנקרא, באופן יותר שורשי מאשר הענווה ויראת שמיים, זה הצניעות. זה ראשית המוסר. ובסיפור אדם הראשון, איך הוא מבטא את הגילוי של התודעה המוסרית? הוא מרגיש ערום, והוא צריך לכסות את עצמו: צניעות. הערך חשוף, "ערום", צריך לכסות אותו. "כפרה": -תתחילו לחשוב בעברית אתם תבינו את הקשרים- "לכפר" כלומר לכסות. "וכפרת אותו בכופר": כפרה זה לכסות. הערך ערום, פגיע, חשוף. ואנו לומדים במסורת שהתודעה המוסרית מתחילה קוד"כ להיות נקבה. כי החוויה של העירום, של הצניעות המקבילה, יותר חזקה בתודעה של האישה מאשר בתודעה של האיש. אתם רואים שהבעיה המוסרית נכנסה ע"י הפעולה של האישה לפני שהיא נכנסה ע"י הפעולה של האדם. ע"פ הקבלה זה מאוד פשוט: פעולת הבריאה היא בעצם להוציא לחוץ מה שיש בפנים. תנסו

להבין זאת: להחציץ (EXTERIORISER) ולכן זה מה שהיה הכי בפנים, שעכשיו הכי בחוץ. וההכרה של עצמי, הפריפריה של ההחצנה LA PERIPHERIE DE L EXTERIORITEE, אם אפשר לומר, יותר נקבית מאשר זכרית. כלומר: מה התודעה של הזהות האנושית שיש לה ההכרה הגדולה של הפגיעות של הערכים, כלומר של העירום? זה יותר האישה מאשר האישי. יוצא שהזהות הנקבית יותר פנימית מאשר הזהות הזכרית. כלומר: מאחר והזהות הנקבית יותר עמוקה מבחינת הזהות האנושית מאשר הזהות הזכרית, שלכן היא יותר רגישה להתחלת המוסריות, שהיא החוייה של העירום שיש לכסות. בחווייה של העירום שצריך לכסות יש חווייה של יראת שמיים. זה היינו הך. ולכן הכלל של הגמרא הוא "שאין מגלים ראשי פרקים אלא לצנועים". למה? כי הערך פגיע, ואפשר להשחית אותו. הרשות נתונה. והערך הראשון הוא היראת שמיים. והאדם חופשי להשחית את הכל, כמו שאומר הזהר: יש גן יפה, ואין שומר. אז אתה נכנס עם הנעלים הגסות שלך "הרשות נתונה". אתם מבינים איך זה מסתדר.

קהל: האם אפשר לומר שיש זכות?

מניטו: כן, זה הזכות הענקית של אברהם. לכן בשבילנו זה קל, כי אברהם לימד אותנו במה מדובר. וזה עבר את ההיסטוריה כחינוך משפחתי הרבה יותר מאשר חינוך של מוסד לימודי (SCOLAIRE). זה חשוב, אחזור על זה בהמשך. אלו ערכים שמובלים ע"י הזהות-לא אמרתי בירושה- הרבה יותר מאשר המוסד הלימודי. עמ"י הוא לא מורה ותלמידים אלא הוא אב ובנים. תבינו היטב את ההבדל עם מה שיכול להיות עולם הפילוסופיה.

קהל: ...?

מניטו: כן, וזה רק באופן משני, שאנו לומדים מהילד שתלמיד זה תלמיד.

אסיים לענות לשאלה: אז זה באמת זכות גדולה אבל זה שונה מאוד ממה שהנוצרים קוראים: חנינה GRACE. כי זה כתוב בטבע האנושית וברמה אוניברסלית. כל אחד מסוגל לזה. צריך לעשות אותו, צריך אבירות, אבל כל אחד מסוגל. סוג האביר הזה, כל אחד יכול להיות. ואנו רואים שיש מזגים שקשה להם יותר, אז צריך לרחם COMPASSION עליהם, לשאת בעולם [וא"ו שרוקה], לעזור להם. כי אכן יש מזגים אנושיים שבשבילם זה מאוד קשה, נחזור לקין והבל בהמשך. ויש אחרים שקל להם יותר. אז אנו משבחים אותם, אבל זה בגלל הזכות אבות, זה בא להם מהשורשים. אז זה דומה למשהו כמו חנינה, אבל זה לא החנינה של התיאולוגיה הנוצרית. מה שאתם מוצאים בויכוח בין פסקל לישועים, זה שבחופשיות טהורה ומוחלטת, האל שלהם מחלק את החנינה כמו שמשחקים קלפים. אתה קיבלת אס של פיק והשני וכו'. זה לא זה. זה בסופו של דבר מה שאני עושה מעצמי. לכן כשאני מכריע בבעיה מטה-פיזית זו [של הבריאה], אני אומר מי אני ברמת המוסר.

ולכן אני חוזר לשאלה ששאלו אותי: יכולים להיות אנשים לא דתיים ולא מאמינים שדוחים את זה שיש להם בורא אבל מצד שני הם מוסריים באמת. וזאת משום שהישות האנושית היא סינטאזה פרדוקסאלית, והזמן עשה את שלו, והם מוסריים מהמוסר של התנ"ך בשם עקרונות אחרים. תבינו זאת. כלומר הבסיס האורגני של המוסר זה התודעת שיש בורא, זה אברהם, אבל ע"י חינוך יכול להיות סינטאזה פרדוקסאלית של איש שהוא "אתא" [אתאיסט] ברמת הפילוסופיה, אבל מוסרי ביחס לערכים של המוסר. זה יכול לקרות, אפילו אצל רבים. אבל ריבוי הדוגמאות הפרדוקסליים, לא מונעים את תיחום הבעיה.

קהל: אבל תרבויות שלא היו במגע עם התנ"ך גם הגיעו פחות או יותר לאותו מוסר, לפחות לעשרת הדיברות.

מניטו: ממש לא. א': לא בטוח שזה אותו מוסר. ב': לא בטוח שזה מוסר בכלל. בכלל לא ברור שסולם הערכים של אותם מערכות עליהם אתה מדבר הוא מה שאנו קוראים בפילוסופיה המערבית: המוסר. מצד שני אני אומר שאותם קיבוצים אנושיים יוצאים משלשות אנושיות שהתנתקו מהשלשלת המרכזית, כפי שמתאר התנ"ך. אבל החוויה המוסרית שמתעמקת, זה עם אברהם. ולפני אברהם יש שלבים - שנמנה בהמשך - שמהם באים אותם הקיבוצים הגדולים ובסופו של דבר של הזהות והחוויה הרוחנית של המזרח הרחוק. אבל זה עולם רוחני ופילוסופי שונה לגמרי. אם תרצו, זו אחיזה עיניים לומר שהערכים שהם מציגים הם מה שאנו קוראים הערכים המוסריים בתרבות המערבית. זה משהו אחר לגמרי. ואני חושב שבעומק הדברים, אם יש מזג שדוחה - מסיבות רוחניות - למרות שהם הציצו באותה אמונה אך דחו אותה, שיש בורא, זו המנטליות המזרחית. ונראה אולי למה, אם יש זמן. המטרה של הרוחניות המזרחית היא בכלל לא כמו במערב, להגיע למצב שאני קיים בזכות עצמי, שהיא התוצאה של המושג של בריאה, שמציבה אותי כאחר ביחס לבורא, אלא המטרה של הרוחניות המזרחית היא לדחות זאת. להבטל בישות עצמה [ההקלטה נקטעה] אם היה בורא שברא אותי, המטרה של הרוחניות המזרחית היא לדחות כל זה. כי יש גם חוויה של הזהות האנושית, שבשבילה להיות קיים בזכות עצמי זה בלתי נסבל, זה מקור כל הסבלים, הדראמה האנושי בא מזה, שאני אהיה אני זה מה שגורם לי לסבול, ולכן יש דרישה של חזרה ברחם האם. כאילו לומר לד': לא עשית טוב כשבראת אותי, אני מעדיף כמו שהייתי לפני כן. והויכוח הזה קיים בגמרא, בין ב"ה לב"ש: "נוח לו שנברא או לא נח לו שנברא" "נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא, ועכשיו שנברא מה יעשה? יעסוק בתורה ובמצוות".

קהל: מה שרציתי לומר זה שגם אם דוחים את קיום הבורא, מגיעים ללא תרצו, לא תגנוב וכו'.

מניטו: תשמע, נקבל כהנחת יסוד - כי רק עכשיו התחלנו לגעת בבעיה - שאכן זו נגזרת של מה שהיה הגילוי של המוסר. וזה הושתל על רוחניות שלא מתאימה לתודעה המוסריות. (דקה 16)

ויש מדרש שאני רוצה שננתח: ב,ד: "אלא תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ד' א- להים ארץ ושמים". (כולם יודעי לקרא? אז יש לנו מחזור D UN BON CRU...) הנה אנו רואים שהמושג היסטוריה מופיעה כ"יילוד" (FILIAION) של המושג של בריאה. ההיסטוריה זה המשך הנברא (CREE): תולדות. ההולדות של מה שנברא.

"בהבראם" יש ה"א קטנה, נראה את המדרש. "בהבראם": בעובדה שנבראו (DANS LEUR FAIT D AVOIR ETE CREE). (נשאר בצד את אלף השאלות של פרשנות שיש על הפסוק הזה) נבליט את המילה: בהבראם. אומר המדרש: כל עוד אברהם לא הופיע, לא היה יסוד לבריאה. מהרגע שהופיע אברהם, יש לבריאה יסוד. זה הרעיון הכללי של המדרש, נראה בהמשך לפרטים. אבל מה זה אומר? עולם נברא עם הצפייה להלקח תחת אחריותו (PRIS EN CHARGE) של אופן אחד להיות אדם שיצליח את ההיסטוריה של אותו עולם שנברא. והכל נראה כאילו עולם זה, שנברא תלוי בשאלת הצלחתו, עד שאופן להיות אדם מסוגל לקחת אותו באחריותו, יוכל להופיע. ולמה כתבו ה"א קטנה במסורה? הכל נראה כאילו שכל עוד אברהם לא הופיע, היה כתוב: בבוראם. אבל ברגע שאברהם הופיע, נכתב: בהבראם. ומה ההבדל ביניהם? "בהבראם" יש אותיות "אברהם". בבוראם: אותיות "אברם". זה מה שהמדרש רוצה להראות לנו. נתרגם שוב את שני המונחים: בבוראם: בעובדה שלעולם יש נושא, שהוא הבורא. בבוראם, בבריאה שלהם. עד זמנו של אברהם, העולם שייך לבורא בלבד. אבל מהרגע שאברם נהיה אברהם, יש מוטציה - שמצויינת ע"י שינוי השם - של תודעה זו,

והיא: אדם שגילה שיש לו בורא. ומאותו רגע, אומר המדרש, זה בזכות אברהם שהעולם נברא. כלומר: שהעולם איך שהוא נברא יש לו יסוד. הוא צועד לקראת ההצלחה, יש סף בלתי הפיך. לקיחת האחריות - מצד הזכות - של העולם שנברא, עושה שאברהם - כתודעה הראשונה שמכיר בזה שיש לו בורא - מבסס את קיום העולם. נותן הצדקה לבריאת העולם. עד אברהם זה תלוי, אולי זה יחזור לתוהו ובוהו, אולי יהיה כישלון. והנה שאברהם לוקח אחריות, שותף לקב"ה. כאילו שבזכותו העולם נברא. הנה פן ראשון של הזהות של אברהם.

אנו מוצאים בשפה של הפילוסופים המזרחיים, מן דמות המכונה "ברהמא". אני לא חושב שזה אותו אחד, אזוי מדי, אולי, "יתכן שיתכן". אולי מדובר כאן בחוויה קדומה לאברהם, עם אותו שם. יכול להיות. אבל אנו רואים שזה החל מזמן מסויים של התפתחות ההיסטוריה האנושית שהאוטונומיה של הנברא מתבססת, כי יש, באופן בלתי הפיך - ברמה של התודעה האנושית - וזה הזכות אבות, אצל האב הראשון, וזה שמו: אב-רהם - שביצע את החוויה שזה כנברא שאני מכיר את עצמי. ואז העולם מוצא בסיס מבחינה רוחנית.

זה מה שרציתי להסביר. במה המושג הזה הוא קוד"כ חוויה מוסרית לפני שהוא חוויה פילוסופית או רציונלית.

אם נשאל את השאלה: למה התורה אומרת לנו שהעולם נברא, הרי אנו לא מבינים מה זאת אומרת "נברא" באופן פילוסופי. והתשובה שנותן המדרש ושמביא רש"י, זה כדי לאשר לנו, ולהוביל את הלימוד הזה, שהאדם מכיר את עצמו כמי שקיבל את ישותו, ושזה היסוד של המוסר. ולמה? כי אם הישות שלי, אני קיבלתי אותה, צריך לשלם את המחיר כדי שתהיה שלי, והמחיר לשלם זה המוסריות. כלומר המטרה המשיחית, המתפיזית, הפילוסופית, מהרגע שיש לי הכרה בזה שאני קיים רק במידה ואני קיבלתי את הישות, אז אני לא שייך לעצמי. השאילו לי את הישות שלי, וכדי שאהיה באמת, אני צריך לקנות את עצמי, שאשלם את המחיר של עצמי, פדיון נפש. והמחיר הוא המוסריות. אמרתי השבוע בהרצאה, שתכלית המוסר היא אונטולוגית. למה זה משמש המוסר? לקבל את הישות שקיבלתי. וזה צולל לחוויה פסיכולוגית מאוד עמוקה של התודעה האנושית. הגילוי של עצמי, הוא טראומה בד"כ. כי אני מגלה את עצמי כקיים, אבל כלא שייך לעצמי. זו צורה אחרת לבטא את חווית אברהם: כיון שיש לי בורא, אני צריך לקנות את הישות שהוא הפקיד אצלי. אני צריך להצדיק. ולכן אמרתי שישוד כל המידות היא מידה זו, של ההכרה שאני נברא. כלומר היסוד של המוסריות בתכליתה האונטולוגית, זה לדעת שאני נברא. וכאן מפעל המוסר מתחיל. זה האדם הראשון שרואה את הזהות האנושית באופן זה, "אני קיים רק כנברא", שייסד את הצורך של המוסר. והזמן התרבותי צעד, ובסופו של דבר כל העמים שמעו לימוד זה של אברהם, דרך אפיקים שונים, ואולי האפיק של הברהמיות היא אחת מהן. אבל זה העיקר: המוסרת האמיתי מתחיל מחוויה תאולוגית, דתית, אבל שהיא לא פילוסופית בהתחלה אלא מוסרית.

קהל: לחזור למושג של זכות, אתה קבעת שהתודעה מוסרית היא תכונה שבאה מזכות מסויימת... ת: לא אמרתי את זה! אמרתי שזה זכות, לא שזה בא מזכות.

קהל: וזה יכול לבוא מהחינוך, מהסביבה וכו'.

מניטו: זה יכול להיות, אבל אצל אברהם זה לא היה כך. אבל לכל אחד זה יתכן. כלומר: זכינו אנחנו, אחרי 3600 שנות היסטוריה עברית, ולכן בד"כ זה המקרה שלנו. אבל בכל מקרה זה מאומת במידה ואנו חווים את החוויה בעצמנו. גם אם קיבלנו בחינוך, אם אני לא עושה בעצמי, זה עדיין מסופק (-) DANS LE DOUTE. OU AU MOINS DANS LE HASSI-

קהל: ומה עם יהודי שגדל בסביבה שלא נתנה לו חינוך זה? זה עון אבות על בנים!

מניטו: לא, זה לא זה. אנו בעידן, שחוץ מהאנשים ש"זכו" - במזל אבל זה יותר מסובך מזה, כי סוף סוף הגורמים יש תמיד סיבות גם אם אנו לא מכירים אותן - לחיות בסביבה שהחינוך הקל עליהם או שסוף סוף מי שהגיע לבית ספר זה [מעיינות] - הרי כל זה קצת מסטי, למה דווקא אתם כאן ולא אחרים? אני לא יודע. לא שאלתם את עצמכם את השאלה הזו: כשעוברים חוויה, פתאום שואלים את עצמנו: למה אני ולא אחר? - אז כבר מתרח זה בתהליך... אבל דרך כל זה, עובר זכות אבות. אבל לנו זה נסתר, אנו לא מכירים את הסיבות אבל אפשר להבין שיש סיבות. אז אנחנו בדור, כבר הרבה זמן, לפי החפץ חיים זה כבר מדורו, ולפי הרמב"ם זה כבר מדורו, לפי רבי יהודה הקדוש גם, אולי לפי משה רבנו זה כבר היה מדורו עם הערב רב, אנו בדור ש"אין הדור בתיקונו", הדברים לא קוראים בצורה נורמלית. לכן אנו מחשיבים שמי שלא היה לו את העזרה הזו של הסביבה, האווירה, זכות אבות בסופו של דבר, נחשבים כתינוק שנשבה, התמונה הכללית: ילד שנגנב ע"י גויים (BOHEMIENS) ומוצא את עצמו בתרבות המערבית. אין כאן חטא. לפי השו"ע הבית דין אחראי, אבל לא הוא.

אז אני חוזר לשאלה ששאלת: כמובן שברוב המקרים של אלו שבאותו מקרה, המעבר של "אברם שנהיה אברהם" הוקל להם, אבל בכל מקרה קונים את זה ברמה הפרטית רק אם חוונו שוב חוויה זו. ובד"כ זה ביום של הבר מצווה, שחוויה זו נחוות כחוויה של חיים. ושוב פעם, השיטה של אברהם, אנו חוזרים לאוכל: איך אברהם היה עושה כדי שאחרים יבינו מה שהוא הבין? הוא פתח אכסניא והיה מאכיל אנשים, "אש"ל" (ר"ת אכילה, שתיה, וללמ"ד יש שתי גירסאות: חסידית או מתנגד: לימוד או לינה. כי בלילה לומדים בישיבה של מעלה... יש גם לווייה, אבל זה האליאנס הישראלי...). אז הוא פתח אכסניא פתוחה מ4 רוחות כדי שמי שיבוא מכל כיוון גיאוגרפי או רוחני אפילו לא יצטרך לעשות עיקוף כדי להכנס. "יהי ביתך פתוח לרווחה" - זה גם כך פה במעיינות, אין 4 פתחים? וצרפת הגיעה יותר רחוק: אקסגון... - וכשהוא נתן אוכל לאחרים, והם רצו להודות לו, והוא זימן: "נברך שאכלנו משלו". כלומר זה ביחס לחווית האכילה שהוא הבליט שיש לו בורא. אתם מבינים את העומק של המדרש.

קהל: לגבי הצורך לשלם על הישות שקיבלתי, אפשר לומר עם ודאות שיסוד האמונה הנוצרית מבוססת על גניבה?

מניטו: זה יפה, אבל זה יותר מסובך מזה. זה יותר מגניבה, זה RAPT. כלומר הם משלמים את עצמם על הגב שלנו. הם משלמים עם "בשר ישראלי". ישראל פודה את התשועה של האחרים.

קהל: לפיהם לא מדובר על פדיון נפש!

מניטו: נכון, הם אומרים: אנחנו לא יכולים. מי יכול? ישראל. אז שהוא יעשה בשבילנו.

מספיק להתחבר עם הצורה שישראל נוהג כדי להושיע את העולם לפי דעתם של הנוצרים, כלומר באופן תמידי להצלב-להחיות-להצלב-להחיות וכו', זה היסטורית ישראל שהם מספרים והם עושים לנו אותה, לצורך עצמם. כדי שהם יהיו בטוחים שהתשועה תבוא מהיודים, כמו שהם אומרים, שישראל יציל את העולם. והתגובה של דה-גול לא מזמן, מה היתה החרטה הגדולה שלו? "אז היהודים אינם כבר לא יהודי הגלות? מה קורה? ואיך נינצל? גדולת היהודים זה הגלות". אז זה התגובה של התודעה הנוצרית, תגובה של בהלה: אם ישראל קם לתחיה בלי הצלבה, אנו אבודים. המחיר של היהודים זה לסבול לעולם! אבל ישראל של צה"ל, זה מסוכן, איך נציל את העולם? הנה התגובה שלהם. ויש לנו פסוק: "צהלי

ורוני יושבת ציון". (דקה 33)